

Dr Katarina Jovičić¹

UZROČNOST I NAKNADA ŠTETE

Apstrakt

U ovom radu se razmatra pitanje uzročnosti kao uslova za sticanje prava oštećenog da realizuje naknadu štete. U prvom delu se razmatra uzročnost kao faktički i kao pravni pojam, dok je centralno mesto u radu posvećeno teoriji adekvante uzročnosti, koja se primenjuje u većini kontinentalnih prava. Analiza tog pitanja je podeljena u dva dela: u prvom se adekvatna uzročnost razmatra kao teorijski koncept koji je nastao zbog jasnih razloga i ima svoje zakonitosti, dok se u drugom delu na tri primera koji su dobro poznati u pravnoj teoriji prikazuje kako se ispituje postojanje adekvatne uzročnosti u praksi. Nakon toga se na nekoliko primera odluka domaćih sudova ilustruje način na koji oni rešavaju to pitanje. U zaključku se naglašava da je utvrđenje (ne)postojanja adekvatne uzročnosti u određenom predmetu ne samo teorijsko već i praktično pitanje, koje se može pravilno rešiti isključivo kada se osnovni stavovi teorije adekvatne uzročnosti stave u kontekst specifičnih okolnosti konkretnog slučaja.

Ključne reči: Šteta, Naknada štete, Faktička uzročnost, Pravna uzročnost, Teorija adekvatne uzročnosti, Specifične okolnosti slučaja.

1. Uvod

Prouzrokovanje štete i njena nadoknada su pitanja koja se svakodnevno postavljaju i rešavaju u postupcima pred sudovima i arbitražama. Ova oblast prava je tako dinamična, raznovrsna i nepredvidiva da se stalno otvara potreba za preispitivanjem pravila koja je regulišu kao i stavova u zauzetih u sudskoj i arbitražnoj praksi. Jedno od takvih je i pitanje uzročnosti u kontekstu građanske odgovornosti za štetu.

Uzročnost se uočava kako kod prirodnih pojava tako i u ljudskom društvu. U najopštijem smislu bi se mogla objasniti kao odnos između dve pojave od kojih jedna vremenski prethodi drugoj i predstavlja nužnu, neophodnu

¹ Naučni saradnik Instituta za uporedno pravo u Beogradu;
mail: katarinajovicic.rs@gmail.com

pretpostavku za njeno postojanje.² Nekada je uzročnost jasno vidljiva, tako reći prirodna a nekada je teško odrediti (ne)postojanje takve veze između dve pojave zato što određene posledice ne nastaju uvek zbog samo jednog uzroka. Suprotno tome, mnogo je češća situacija da posledicu izazove veći broj uzroka,³ koji se međusobno bezgranično nadovezuju jedan na drugi u prostornom i vremenskom kontinuitetu.⁴

U građanskom pravu se pitanje uzročnosti postavlja u vezi sa realizacijom prava na naknadu štete. Pravna uzročnost se ne poklapa sa prirodnom već je od nje šira zato što, pored prirodne uzročnosti, uzima u obzir i okolnost da li se određeno lice može smatrati odgovornim za nastalu štetu prema pravilu predviđenom konkretnom pravnom normom.⁵ U nekim slučajevima je uzročno-posledična veza između jednog događaja i određene štete jasno vidljiva, a nekada je njeno utvrđivanje komplikovano zbog teškoća praćenja dejstva štetnikovog postupanja kroz niz uzroka i posledica. U tom, drugom slučaju se postavlja pitanje da li, kao i do kada treba pratiti taj niz, naročito ako su u njemu pored radnje štetnika priključe i drugi, manje ili više neočekivani događaji koji takođe doprinesu nastanku štete ili njenom uvećanju. Na primer, lekar postavi pogrešnu dijagnozu i u skladu sa tim pacijentu odredi terapiju. Pacijent ubrzo umre i postavi se pitanje da li između činjenice postavljanja pogrešne dijagnoze i činjenice nastupanja smrti postoji uzročno-posledična veza. Odgovor na to pitanje može biti i potvrđan i odrečan u zavisnosti od toga da li bi pacijent, da mu je dijagnoza pravilno postavljena i da mu je određena adekvatna terapija, preživeo.⁶

Zahtev uzročnosti kao neophodan uslov za ostvarivanje naknade štete se ne dovodi u pitanje u uporednom pravu. Ovo zato što uzročnost daje odgovor na dva ključna pitanja koja se postavljaju u vezi sa naknadom štete: 1. ko je odgovoran za štetu? i 2. gde su granice odgovornosti štetnika za nastalu štetu?

Naš Zakon o obligacionim odnosima⁷ (dalje: ZOO), kao i većina kontinentalnih prava, razlikuje naknadu vanugovorne od ugovorne štete. Opšte pravilo o obavezi naknade vanugovorne štete formulisano je u čl. 154 st. 1 ZOO

² J. Radišić (2016), *Obligaciono pravo*, Beograd, 227; M. Vuković (1956), *Obvezno pravo, knjiga I (Uvod, odgovornost za štetu i ostale vanugovorne obaveze)*, Zagreb, 142-143.

³ Uzrok u ovom kontekstu podrazumeva ne samo ljudsku radnju i prirodnu pojavu, već i stvari s obzirom da i stvar sama po sebi može prouzrokovati štetu koja je pravno relevantna.

⁴ M. Vuković, 143.

⁵ M. Heidelberger (2010), „From Mill via von Kries to Max Weber: Causality, Explanation, and Understanding”, in: U. Feest (ed.), *Historical Perspectives on Erklären and Verstehen. (New Studies in the History of Science and Technology: Archimedes vol. 21)*, Springer, 243.

⁶ Primer preuzet od P. S. Atiyah (1997), *The Damages Lottery*, Hart Publishing, London, 45.

⁷ Zakon o obligacionim odnosima, *Sl. list SFRJ*, br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89, *Sl. list SRJ* br. 31/93 i *Sl. list SCG*, br. 1/2003 - Ustavna povelja, *Sl. glasnik RS* br. 18/2020.

i glasi: „Ko drugome prouzrokuje štetu dužan je naknaditi je, ukoliko ne dokaže da je šteta nastala bez njegove krivice.”⁸ Na osnovu citiranog je evidentno da je uzročnost jedan od uslova za naknadu štete, s tim da se pored uzročnosti traži i da je štetnik kriv za štetu. Pored toga, redovan je i zahtev da je šteta nastala vršenjem protivpravnih radnji. Međutim, od navedena tri uslova, samo uzročnost mora uvek biti ustanovljena da bi se ostvarila naknada štete, dok se dužnik može osloboditi krivice ili otkloniti protivpravnost pod uslovima predviđenim Zakonom. Posebna pravila o naknadi ugovorne štete propisuju čl. 262-269 ZOO, koji su sistematizovani u okviru Glave III - „Dejstva obaveza”. Za pitanja koja ti članovi ne regulišu shodno će se primeniti odredbe Zakona o naknadi vanugovorne štete.⁹

2. Dokazivanje i ispitivanje uzročnosti

Dokazivanje uzročnosti zavisi od činjenica konkretnog slučaja i u praksi nije uvek moguće da ono bude na nivou apsolutne istine.¹⁰ S tim u vezi profesor Salma ukazuje da dokazivanje uzročnosti mora biti zasnovano na visokom stepenu verovatnoće, ali i da nije dovoljno da se temelji samo na mogućnosti, odnosno na običnoj verovatnoći.¹¹

U načelu, dokazivanje uzročnosti u sudskom (arbitražnom) postupku polazi, po pravilu, od ispitivanja da li postoji faktička odnosno prirodna veza između štetnog događaja i štete. To se utvrđuje na osnovu odgovora na pitanje da li bi šteta u konkretnom slučaju nastala i da nije bilo događaja koji oštećeni navodi kao uzrok štete koju je pretrpeo. U pravu je ovo ispitivanje poznato kao test *conditio sine qua non*, odnosno kao „*but for*” test u anglosaksonskim pravima.¹² Ako je odgovor na test pitanje pozitivan onda dalje razmatranje postojanja uzročnosti nije potrebno.¹³

Navedeni test, međutim, nije uvek pogodan da se samostalno primeni zato što ukazuje na sve pojave i događaje u lancu uzroka i posledica kao na

⁸ Pitanje naknade vanugovorne štete uređuju čl. 185-205 ZOO.

⁹ Čl. 269 ZOO.

¹⁰ Teret dokazivanja uzročnosti je na oštećenom.

¹¹ J. Salma (2009) *Obligaciono pravo - Opšti deo, Osnovna načela, Ugovori i prouzrokovanje štete* (reprint šestog izdanja), Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, 265-266.

¹² J. Grant (2020), *Critical Criminal Law*, 54, elektronska knjiga dostupna na: [www.safllii.org › images › criticalcrimlaw](http://www.safllii.org/images/criticalcrimlaw) (23.6.2020); S. Green (2015), *Causation in Negligence*, Hart Publishing, 9.

¹³ M. Bukovac Puvača, G. Mihelčić, M. Marochini Zrinski (2019), „Uzročna veza kao pretpostavka odgovornosti za štetu u europskim nacionalnim pravnim sustavima, praksi Suda Europske unije i Europskog suda za ljudska prava”, *Godišnjak Akademije pravne znanosti Hrvatske* 1/19, 29.

moguće uzroke štete. Ipak, u nizu više događaja nemaju svi jednak uticaj na nastalu štetu, pa je često neophodno da se sporovede i drugi korak u ispitivanju kako bi se ustanovilo koji se, od više mogućih uzroka, može smatrati presudnim za nastalu štetu tj. koji je direktno uzrokovao štetu.¹⁴

Jedna alternativa, koja je više karakteristična za englesko i druga anglosaksonska prava je da se prvi korak („*but for*” test) upotpuni testom predvidljivosti tako što bi se uzrokom određene štete smatrao onaj događaj koji je osoba prosečnih sposobnosti mogla da predvidi kao posledicu svog delovanja.¹⁵ Kao što profesor Atiyah navodi, uzročna veza, u načelu, postoji sve dok je niz događaja koji se međusobno nadovezuju kao uzrok i posledica prirodan ili predvidiv.¹⁶ Drugim rečima, ako nije moguće predvideti da određena pojava može da prouzrokuje određenu štetu (primenom kriterijuma razumnog lica i u okviru razumne, po oceni suda, vremenske distance) onda ne može da se zasnjuje odgovornost za štetu i njenu naknadu.¹⁷

U kontinentalnim pravima test predvidljivosti, po pravilu, nije uslov odgovornosti za vanugovornu štetu zato što tu nije od suštinskog značaja da se utvrdi da li je štetnik postupao sa nepažnjom ili sa namerom (moguća je odgovornost i bez obzira na tu okolnost, na primer, odgovornost za opasnu stvar).¹⁸ Kod ugovorne odgovornosti, međutim, pravilo predvidljivosti ima veći

¹⁴ Tako, na primer, u poznatom slučaju koji se vodio pred sudom Republike Južne Afrike (S. v Hosiosky 1961 (1) SA 84) dogodilo se da je apotekar pacijentu dao desetostruko veću dozu leka od one koju je prepisao lekar (5000 mg umesto 500 mg). Ovaj je lek prepisan četvorogodišnjem detetu da se uzme u jednoj dozi što je značilo da je dete trebalo da odjednom uzme 20 tableta. Majci deteta je to bilo čudno i obratila se ponovo lekaru, koji je pozvao apotekara da proveri koju dozu leka je dao o farmaceut ga je uverio da je pacijentu dao ispravnu dozu. Majka je, nakon toga, dala lek detetu i dete je umrlo. Apotekar je bio optužen za ubistvo pacijenta i odbrana je navela da njegov postupak nije neposredni i efektivni uzrok smrti deteta, već da je to postupak lekara koji je majci deteta potvrdio da dete treba da popije dobijenu dozu leka odjednom, odnosno da je za posledicu kriva sama majka koja je neposredno dala lek detetu. U svetlu razmatranja okolnosti sud je stao na stanovište da je apotekar odgovorno lice zato što je njegov nemar pravi i neposredni uzrok smrti deteta, da je to primarni uzrok smrti deteta, čak i pored toga što je i sam doktor pogrešio. Ali, to je logičan ishod testa *conditio sine qua non* jer da nije apotekar dao pogrešnu dozu dete bi još uvek bilo živo. J. Grant, 56-57.

¹⁵ J. Grant, 57.

¹⁶ P. S. Atiyah (1997), *The Damages Lottery*, Hart Publishing, London, 45.

¹⁷ S. Green (2015), 54. Međutim, kod testa predvidljivosti trebalo bi uzeti u obzir mogućnost predviđanja određene štete uopšteno, a ne samo štete koja je nastala u konkretnom slučaju. Na primer, predvidljivo je da bi se dete povredilo ako bi upalo u rupu ili ako bi ga opekla lampa, ili i jedno i drugo. Vid. [2000] 3 All ER 409 (HL) at 418, navedeno prema S. Green, 55.

¹⁸ Predvidljivost u kontekstu uzročnosti karakteristična je više za krivičnopravnu odgovornost.

značaj, ali prevashodno kao ograničenje iznosa naknade štete na onu štetu koju je dužnik, u momentu zaključenja ugovora i prema činjenicama koje su mu tada bile poznate ili morale biti poznate, mogao predvideti kao moguću posledicu ako ne ispuni svoju ugovornu obavezu.¹⁹

U pravnim sistemima kontinentalnog pravnog kruga se, kao drugi korak u određenju (ne)postojanja uzročnosti u situaciji kada test *conditio sine qua non* ne obezbedi jasan odgovor na to pitanje, po pravilu, primenjuje teorija adekvatne uzročnosti.

2.1. Nastanak teorije adekvatne uzročnosti

Nastanak teorije adekvatne uzročnosti u građanskom pravu vezuje se za nemačkog autora *von Kries*-a, koji je uočio da se odgovornost jednog lica za određenu štetu može ustanoviti samo nakon što se analiziraju dejstva svih mogućih uzroka štete u svetlu posebnih okolnosti datog slučaja. On je razmišljao o tome da se stvarnost ne može u potpunosti saznati niti se unapred mogu predvideti svi uzroci svih mogućih šteta, što dovodi do zaključka da možemo imati saznanja samo o nepromenljivim i o verovatnim (mogućim) uzročnim vezama. Dalje je ukazao da se te veze uočavaju kada, u svetlu činjenica i okolnosti konkretnog slučaja, potražimo odgovor na pitanje do kog momenta različiti događaji učestvuju u pojavi nekog ishoda tj. štete. O uzročnosti u građanskom pravu, navodi *von Kries*, treba razmišljati kao o događajima koji, na osnovu nepromenljivih ili verovatnih uzročnih veza, dovode do određenog ishoda tj određene štete. Razvijajući dalje tu ideju on je došao do pojma „adekvatna uzročnost” kako bi objasnio vezu između određenog događaja kao uzroka i određenog dejstva tog događaja kao njegove posledice.²⁰

Nije slučajno što se teorija adekvatne uzročnosti razvila baš u nemačkom pravu. Razlozi koji su tome doprineli su, između ostalog, činjenica da zakonsko pravilo o naknadi štete formulisano u §249 BGB propisuje da je štetnik dužan da uspostavi ono stanje koje bi postojalo da nije nastupio štetni događaj, dok pravilo §252 BGB predviđa da je štetnik dužan da, pored stvarne štete, nadoknadi i izgublenu dobit. Ovim, niti drugim zakonskim odredbama nije bilo predviđeno ni jedno drugo ograničenje dužnikove odgovornosti, a to je bilo je potrebno kako bi se izbegle nepovoljne posledice za dužnika, odnosno da bi se interesi dužnika i poverioca u predmetima naknade štete doveli u ravnotežu. U tom cilju

¹⁹ Čl. 266 st. 1 ZOO.

²⁰ J. von Kries, (1888) Über den Begriff der objektiven Möglichkeit [On the concept of objective possibility], *Vierteljahrsschrift für Wissenschaftliche Philosophie*, 12, 180–201, navedeno prema F. Ringer (2006), „Comparison and causal explanation”, *Comparative Education*, 3/2006, 363. DOI: 10.1080/03050060600875675

nemačko pravosuđe je prihvatilo *von Kries*-ovu teoriju adekvatne uzročnosti²¹ i polaze od pravila da je neadekvatna ona šteta koja je nastupila posredstvom nekog događaja koji je „u tako nespojivoj i udaljenoj vezi sa događajem da, prema shvatanju života, razumno ne može više biti uzet u obzir”.²²

Profesor Gams, takođe, potvrđuje da se ne može smatrati adekvatnim svaki uzrok određene pojave tj. štete, već samo oni događaji koji imaju naročiti značaj, naročiti intenzitet pri nastupanju štete. On je saglasan sa *von Kries*-om da uzročna veza postoji samo između onog događaja, koji po redovnom toku stvari i iskustvu svakodnevnog života ima za posledicu određenu štetu, koji je, dakle, adekvatan šteti.²³ Gams dalje navodi i da u pravu treba razlikovati pojam uzroka od pojma prouzrokovanja zato što se ne može svaki događaj, ma kako neznatan bio i koji makar i posredno uslovljava nastanak štete, smatrati da je prouzrokovao štetu. S tim u vezi pravno je relevantan svaki i samo onaj događaj, nezavisno od ljudskog delovanja, koji je adekvatan uzrok štete u gore navedenom smislu.²⁴

2.2. Ispitivanje uzročnosti

Ispitivanje uzročnosti primenom testa *conditio sine qua non* i testa adekvatne uzročnosti, kao i prepoznavanje njihovih karakteristika, prednosti i nedostataka u praktičnoj primeni u literaturi se ilustruje odgovarajućim primerima. U nastavku rada će se izložiti tri primera, od kojih su prva dva dobro poznata u pravnoj teoriji: prvi po tome što se najčešće navodi u nemačkim udžbenicima za krivično pravo, dok je drugi formulisao profesor *von Kries* kako bi objasnio teoriju adekvatne uzročnosti. Treći primer je u funkciji pojašnjenja adekvatne uzročne veze u okolnostima koje su bitno slične sa primerom profesora *von Kries*-a, ali ne i identične, što ga čini pogodnim da osvetli značaj pažljivog razmatranja specifičnih okolnosti pojedinog slučaja da bi se došlo do ispravnog zaključka o (ne)postojanju adekvatne uzročnosti, odnosno o (ne)postojanju odgovornosti određenog lica za naknadu štete.

Prvi primer: *Žena je rodila dete. Nakon 15 godina ono je počinilo ubistvo.* Primenom testa *conditio sine qua non* se može ustanoviti postojanje uzročnosti između činjenice rođenja deteta i činjenice da je ono u nekom trenutku kasnije počinilo ubistvo jer da žena nije rodila dete ono to ne bi moglo da učini. Ipak, izvedeni zaključak ne ukazuje na pravnu uzročnost zato

²¹ M. Draškić (1985), „Granice odgovornosti dužnika za štetu pričinjenu povredom ugovornih obaveza”, *Analni Pravnog fakulteta u Beogradu*, 3-4/1985, 367.

²² E. Rabel (1957), *Das Recht des Warenkaufs*, navedeno prema: M. Draškić, 367.

²³ A. Gams (1940), *Odgovornost za radnje trećih lica u privatnom pravu*, doktorska disertacija, Pravni fakultet u Beogradu, 6.

²⁴ *Ibidem*.

što veza između pojave koja je označena kao uzrok i nastupele posledice nije adekvatna. Ovo zbog toga što postojeća statistika nije zabeležila odgovarajuću zakonitost između stope rasta / opadanja novorođene dece sa stopom rasta / opadanja broja ubica.²⁵

Drugi primer: *Kočijaš je skrenuo kočije na levu stranu puta (umesto da ide desnom stranom kako je propisano). Na nesreću, grom je udario u kočije i svi putnici su stradali.* Ovaj primer je koristio *von Kries*, autor teorije adekvatnog uzroka, da pokaže kako između činjenice vožnje kočije suprotnom stranom ulice i stradanja putnika postoji uzročna veza ako primenimo test *conditio sine qua non* (da kočijaš nije skrenuo na levu stranu grom ne bi udario u kočije i putnici ne bi stradali), ali da to nije adekvatna uzročna veza. Obrazloženje za to daje nauka o meteorologiji po kojoj je mogućnost udara groma u kočiju jednaka nezavisno od toga da li se kočija nalazi na desnoj ili na levoj strani puta. Dakle, činjenica da je kočijaš vozio levom stranom nije doprinela povećanju mogućnosti za udar groma. Na osnovu toga se zaključuje da ne postoji adekvatna uzročna veza između postupanja kočijaša i udara groma.²⁶

Treći primer: *Kapetan aviona je vozio avion van odobrenih koridora i našao se u vazdušnom prostoru strane, neprijateljske zemlje. Avion je oboren i svi putnici su stradali.*²⁷ Slično prethodnom primeru i u opisanoj situaciji primena testa *conditio sine qua non* ukazuje na postojanje uzročnosti između greške pilota i stradanja putnika. Međutim, za razliku od slučaja kočijaša koji je vozio suprotnom stranom puta, činjenica da je kapetan aviona samovoljno napustio odobreni koridor i da je time povredio vazdušni prostor strane, neprijateljske zemlje, na osnovu postojećeg iskustva uvećava mogućnost da avion bude napadnut. Zato u ovom slučaju postoji adekvatna uzročnost između nepropisne vožnje kapetana aviona i obaranja aviona, u kome su stradali svi putnici na letu.

3. Uzročnost u praksi sudova u Republici Srbiji

Naši sudovi u utvrđivanju uzročne veze između štetnog događaja i štete takođe primenjuju teoriju adekvatne uzročnosti. Javno su dostupne brojne takve odluke, uključujući i one koje rešavaju sporne situacije u kojima postoji lanac uzroka i posledica, odnosno više događaja koji su doveli do konkretne štete. Odluke naših sudova pokazuju da se ova teorija često primenjuje na valjan način a to znači pozivanjem na specifične okolnosti konkretnog slučaja. Međutim, ima i odluka u kojima sud nije povezao okolnosti određenog slučaja sa pravilima teorije adekvatne uzročnosti a to, po mišljenju autora ovog rada,

²⁵ Ovaj i sledeći primeri preuzeti od: S. Kagayama (2016), *Factual causation and adequate causation*, 10, dostupno na: cyberlawschool.jp/causality2016 (23.6.2020).

²⁶ S, Kagayama, 11

²⁷ S. Kagayama, 12.

ima za posledicu da odluka nije odgovarajuće obrazložena. Nekoliko primera je odabrano da to ilustruje

3.1. Rešenje Vrhovnog suda Srbije Rev br. 1883 od 25. 6.1992. godine²⁸

U ovom predmetu naknade štete postavilo se kao sporno pitanje naknade štete na ime izgubljene zarade usled nesposobnosti za rad, koja je kod oštećenog - tužioca, koji je teško povređen u saobraćajnom udesu, nastupila naknadno. Tuženo osiguravajuće društvo je osporilo postojanje uzročne veze između udesa i nastanka nesposobnosti za rad, tvrdeći da je do toga došlo zbog psihičkog oboljenja oštećenog - tužioca koje je postojalo i pre udesa. U prvostepenom postupku tužbeni zahtev je usvojen i zasnovan je na mišljenju veštaka medicinske struke, po kome je psihičko oboljenje tužioca koje je dovelo do potpune nesposobnosti za rad posledica povreda iz udesa. To je potvrdio i drugostepeni sud. Međutim, u postupku revizije tuženog - osiguravajućeg društva, Vrhovni sud je ukinuo nižestepene presude zbog protivurečnosti između mišljenja veštaka medicinske struke i nalaza Invalidske komisije u kome se konstatuje da je tužilac i pre udesa imao naznake psihičke bolesti koja je u međuvremenu napredovala i dovela do potpune nesposobnosti za rad. Sud je naložio prvostepenom sudu da u ponovljenom postupku otkloni uočenu protivurečnost između dva dokaza i da nakon toga odluči o preostalom zahtevu, pri čemu je sudu dao sledeće uputstvo:

„Prouzrokovana štete može, i sama, biti uzrok novih štetnih posledica iz kojih mogu nastati dalji uzroci i posledice. U tom nizu povezanih zbivanja, uzročno je samo ono što je adekvatno početnom uzroku, onosno što, po redovnom toku, sledi iz prvobitna posledice. Ono što je atipično, odnosno neredovno nije ni uzročno. (...) Posledica jeste adekvatna uzroku ako se, po razumnoj oceni, mogla očekivati u nizu zbivanja izazvanih deliktnom radnjom.”²⁹

U opisanom slučaju Vrhovni sud Srbije daje, po mišljenju autora ovog rada, odgovarajuće objašnjenje o kriterijumima kojima prvostepeni sud u ovom predmetu treba da se rukovodi da bi rešio problem protivurečnih dokaza, ne prejudicirajući pritom da li u ponovljenom postupku tužbeni zahtev treba usvojiti, ili ga odbiti kao neosnovan.

²⁸ Odluka Vrhovnog suda Srbije Rev. br. 1882/92, navedeno prema Z. Ivošević (1994), „Adekvatna uzročnost kod odgovornosti za štetu, Komentar rešenja Vrhovnog suda Srbije Rev br. 1882/92 od 25.6.1992”, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu* 3-4/1994, 437-439.

²⁹ Z. Ivošević, 438.

3.2. Presuda Vrhovnog kasacionog suda Rev br. 514/2012 od 20.6.2020. god³⁰

U ovom predmetu investitor je planirao da izgradi objekat na određenoj parceli, ali je od toga odustao kada je od tuženog (odnosno od lica koje obavlja administrativno-tehničke poslove za organ uprave u postupku izdavanja građevinskih dozvola) dobio informaciju da pasaž nije planiran na toj parceli, što je podatak suprotan tada važećem DUP-u. Zbog te (pogrešne) informacije investitor - tužilac je odustao od gradnje i smatra da je usled postupanja tuženog pretrpeo štetu koja se ogleda u izgubljenoj dobiti, koju bi ostvario da je objekat izgradio.

Rešavajući po reviziji tužioca sud je zauzeo stav da ne postoji uzročna veza između (prve) štetne radnje (netačne informacije) i štete (buduće) zato što prvi početni uzrok u lancu više uzroka nije dovoljan za naknadu štete. „*Da bi se građevinski objekat izgradio nužno je dobiti građevinsku dozvolu, objekat izgraditi, dobiti upotrebnu dozvolu i radi ostvarivanja prihoda robu (nepokretnost) plasirati na tržištu bilo kroz izdavanje poslovno stambenog prostora u zakup ili kroz prodaju nepokretnosti. U ovom slučaju pogrešna informacija tuženog (koji obavlja administrativno tehničke poslove za organ uprave u postupku izdavanja građevinskih dozvola) nije onaj događaj čijem redovnom dejstvu odgovara konkretna šteta, to jest nije događaj koji je po svojoj prirodi adekvatan šteti. Adekvatna uzročna veza postoji samo ako je uzrok štete prema redovnom (običnom) toku stvari i prema životnom iskustvu podesan da izazove nastalu posledicu. Ta prva radnja (pogrešna informacija nenadležnog organa) nije dovoljna. Tužilac nije zahtevao odobrenje za izgradnju u smislu člana 88. stav 1. Zakona o planiranju i izgradnji (‘‘Sl. glasnik RS’’ br. 47/03 i 34/06) od nadležnih organa (ministarstva nadležnog za poslove građevinarstva ili Opštinskog sekretarijata za komunalnostambene poslove). U odsustvu postupka radi izdavanja dozvole za gradnju, informacija o činjenicama sadržanim u urbanističkoj dokumentaciji od 03.11.2006. godine izdata od strane tuženog ne predstavlja adekvatnu uzročnu vezu (nije adekvatna šteti), pa se nisu stekli svi uslovi za naknadu štete po osnovu izmakle dobiti.’’³¹*

Vrhovni kasacioni sud je pravilno ocenio i objasnio prirodu uzročno-posledične veze u konkretnom slučaju, odnosno stav da između štetne radnje i pretrpljene štete ne postoji adekvatna uzročnost. Iako, kako navodi Sud, između ta dva događaja postoji uzročna veza (*koju potvrđuje test conditio sine qua non opisan na prethodnim stranama u radu, primedba K.J.*), to ipak nije dovoljno za uspostavljanje odgovornosti za štetu odnosno njenu naknadu. Ovo stoga što su štetna radnja (službenik je dao pogrešnu informaciju) i šteta previše udaljene,

³⁰ Presuda Vrhovnog kasacionog suda Rev br 514/2012 od 20.6.2012. god dostupna je na: <https://vk.sud.rs/sr-lat/rev-51412-pojam-adekvatne-%C5%A1tete> (23.6.2020).

³¹ Obrazloženje presude Rev. br 514/2012 od 20.6.2012, 1-2.

a pored toga se ima u vidu i da radnja tuženog ne dovodi po redovnom toku stvari do štete koju investitor - tužilac potražuje.

3.3. Presuda Apelacionog suda u Beogradu Gž br 7885/12 6.12.2012. godine³²

U ovom predmetu se kao sporno postavilo pitanje naknade stvarne štete i izmakle koristi koja je, kako je tužilac u tužbi naveo, posledica propusta službenika suda da u zakonskom roku od 7 dana donese rešenje o zabeležbi hipotekarne prodaje nepokretnosti (već je to učinjeno sa godinu dana i tri meseca kašnjenja) na kojoj je tužilac zasnovao hipoteku drugog reda kao obezbeđenje za svoje potraživanje iz ugovora o zajmu 140.000 evra. Tužilac tvrdi da su tokom perioda dok je čekao zabeležbu hipotekarne prodaje nastupile okolnosti zbog kojih ne može da se namiri iz hipotekovane nepokretnosti, među kojima je i činjenica da su treća lica, koja su od zajmoprimca kupila nepokretnosti, nakon saznanja da su nepokretnosti opterećene hipotekom podnela niz pritužbi nadležnim organima, uključujući i zahev za pokretanje krivičnog postupka protiv zaposlenih u zemljišno knjižnom odeljenju Drugog opštinskog suda u Beogradu, kao i da je izvršena zabeležba postojanja spora koji vode treća lica protiv zajmoprimca radi raskida ugovora o kupoprodaji.³³

³² Odluka Apelacionog suda u Beogradu Gž br. 7885/12 od 6.12.2012. g. dostupna na <http://www.bg.ap.sud.rs/lt/articles/sudska-praksa/pregled-sudske-prakse-apelacionog-suda-u-beogradu/gz-7885-12.html> (23.6.2020)

³³ U stavu 5. obrazloženja presude sud opisuje utvrđeno činjenično stanje i između ostalog navodi: „U vreme kada je tužilac podneo zahtev za upis zabeležbe hipotekarne prodaje zajmoprimac BB je već otuđila nepokretnosti na kojima je bila upisana hipoteka drugog reda u korist tužioca trećim licima, koji su nakon saznanja da su nepokretnosti opterećene hipotekom podneli niz pritužbi Ministarstvu pravde, predsedniku Okružnog suda u Beogradu, predsedniku Drugog opštinskog suda u Beogradu i zahtev tužilaštvu za pokretanje krivičnog postupka protiv zaposlenih u zemljišno knjižnom odeljenju Drugog opštinskog suda u Beogradu. U odnosu na treća lica podnesak kojim je tužilac tražio zabeležbu hipotekarne prodaje bila je vidljiva 17.06.2008. godine. Založni dužnik i zajmoprimac, BB, je nakon izvršene prodaje hipotekovane nepokretnosti, istu nepokretnost zalagala više puta, i svi zahtevi su odbijeni jer založni dužnik više nije bio vlasnik nepokretnosti u trenutku njihovog zalaganja. Rešenjem Drugog opštinskog suda u Beogradu Dn. br. 14995/08 izvršena je zabeležba postojanja spora koji vodi VV, kao tužilac, protiv tuženih BB, kao prodavca i kupaca, VV1 i VV2, radi raskida ugovora o kupoprodaji, a po zahtevu koji je primljen u sud 14.07.2008. godine, s obzirom da je BB istu nepokretnost prodala VV 2007. godine. O zahtevu tužioca za upis zabeležbe hipotekarne prodaje odlučeno je nakon jedne godine i tri meseca jer je predmet, zbog podnetih krivičnih prijava i pritužbi, dostavljan na uvid na zahtev organa koji su to tražili. U periodu od podnošenja zahteva za upis hipoteke, koji je u korist tužioca dozvoljen 24.08.2007. godine, izdato je četiri vlasnička lista u kojima nije navedeno da je ova hipoteka upisana.”

Prvostepenom presudom tužbeni zahtev je odbijen kao neosnovan, a drugostepeni sud je, odlučujući po žalbi tužioca, istu odbio kao neosnovanu i potvrdio presudu prvostepenog suda. Saglašavajući se sa obrazloženjem prvostepene odluke drugostepeni sud ukazuje da je tužiočevo potraživanje obezbeđeno izvršnom vansudskom hipotekom drugog reda a da je u momentu kada je podneo zahtev za upis zabeležbe hipotekarne prodaje već postojala zabeležba hipotekarne prodaje u korist hipotekarnog poverioca prvog reda, te da tužilac nije dokazao tokom postupka da je, ukoliko se hipotekarni poverilac prvog reda namirio iz prodaje nepokretnosti, njena vrednost bila dovoljna i za namirenje tužiočevog potraživanja. Pored toga, tužilac nije dokazao da je bio sprečen u realizaciji prodaje nepokretnosti nakon što je upisana zabeležba hipotekarne prodaje.³⁴

U stavu 9. Obrazloženja drugostepene odluke sud dalje navodi: „S obzirom da nema dokaza da tužilac svoje potraživanje ne može da namiri

³⁴ Stav 6. Obrazloženja drugostepene presude glasi: „Pravilno je prvostepeni sud zaključio da između radnji organa tužene – zaposlenih u zemljišno knjižnom odeljenju Drugog opštinskog suda u Beogradu i štete koju je eventualno pretrpeo tužilac, ne postoji uzročno posledična veza, jer je tužiočevo potraživanje iz pomenutog ugovora o zajmu obezbeđeno izvršnom vansudskom hipotekom drugog reda, a u trenutku podnošenja zahteva za upis zabeležbe hipotekarne prodaje već je postojala zabeležba hipotekarne prodaje u korist „Volksbank“ a.d iz Beograda na iznos od 500.000 evra, koja je dozvoljena rešenjem Dn. br. 9901/08 od 20.06.2008. godine. Pravilno je prvostepeni sud zaključio da tužilac tokom postupka nije dokazao da je nakon donošenja rešenja o zabeležbi hipotekarne prodaje mogao da realizuje samu prodaju, odnosno da je, ukoliko se hipotekarni poverilac prvog reda namirio iz prodaje hipotekovane nepokretnosti, vrednost hipotekovane nepokretnosti bila dovoljna i za namirenje tužiočevog potraživanja. Pored toga, tužiočevo potraživanje je, u smislu odredbi Zakona o hipoteci obezbeđeno, s obzirom da je hipoteka vezana za nepokretnost, a ne za vlasnika nepokretnosti, a tužilac nije dokazao da je bio sprečen u realizaciji prodaje nepokretnosti, nakon što je rešenjem od 16.09.2009. godine upisana zabeležba hipotekarne prodaje. Od dokazivanja ovih činjenica zavisi i dokazivanje činjenice da je tužilac štetu pretrpeo, pa s obzirom na odredbu člana 223. Zakona o parničnom postupku, pravilno je prvostepeni sud zaključio da tužilac nije dokazao da je pretrpeo štetu zbog nemogućnosti realizacije prodaje hipotekovanih nepokretnosti i naplate pozajmljenog iznosa VV, a koja bi bila prouzrokovana radnjama organa tužene zbog neblagovremenog upisa zabeležbe hipotekarne prodaje na nepokretnosti zajmoprimca i založnog dužnika. S obzirom da tužilac nije dokazao da je pretrpeo stvarnu štetu, nije dokazao ni da je pretrpeo štetu u vidu izmakle dobiti, kako je to pravilno zaključio prvostepeni sud, pa nisu ispunjeni uslovi iz člana 172. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima u vezi sa članom 189. istog Zakona, na osnovu kojih bi tužena bila dužna da tužiocu naknadi štetu koju potražuje u ovoj pravnoj stvari. Razloge za ocenu osnovanosti tužbenog zahteva za isplatu materijalne štete u vidu izmakle dobiti, a koji su dati u obrazloženju pobijane presude, u svemu prihvata i Apelacioni sud. Zbog svega navedenog žalba tužioca je morala biti delimično odbijena, a pobijana presuda potvrđena u stavu prvom i stavu drugom izreke”.

prodajom hipotekovane nepokretnosti, a takođe nema dokaza da bi mogao da realizuje prodaju hipotekovane nepokretnosti da je rešenje o zabeležbi hipotekarne prodaje doneto u zakonskom roku, ne postoji uzročno posledična veza između štete koju bi tužilac eventualno pretrpeo i rada državnog organa, kako je to pravilno zaključio i prvostepeni sud. Naime, da bi neko bio odgovoran za štetu, između njegove radnje i štete treba da postoji uzročna veza, što znači da šteta treba da bude rezultat ponašanja lica kome se ona pripisuje, s tim što oštećeni koji zahteva naknadu štete mora da dokaže ko je tu štetu zaista prouzrokovao. Pitanje uzročne veze je praktično pitanje, koje rešava sud u svakom pojedinačnom slučaju, kada odlučuje o zahtevu za naknadu štete. Uzrok štete je samo onaj događaj čijem redovnom dejstvu odgovara konkretna šteta, pa adekvatna uzročna veza postoji samo ako je uzrok štete prema običnom toku stvari bio podesan da izazove nastalu posledicu. Posledica koja nije primerena radnji ne može se staviti na teret izvršiocu radnje, pa se o njoj ne vodi računa prilikom utvrđivanja štete, što ne znači da radnja nije uzročno vezana sa posledicom, nego da joj nije adekvatna, a zadatak suda je da proceni da li postoji adekvatna uzročna veza između radnje i posledice. Uzročne veze u pravnom smislu mogu biti i neradnje ili propuštanja, u kom slučaju se vodi računa o tome koje posledice ne bi nastupile da je propuštena radnja preduzeta, odnosno odlučujuće je da li bi se preduzimanjem propuštenih mera sprečilo nastupanje štete, a i pri toj proceni se ne vodi računa o posledicama koje nisu adekvatne. Pravno lice je odgovorno za štetu koju njegovi organi nanesu trećima u vršenju ili vezi sa vršenjem svojih funkcija, u smislu člana 172. stav 1. Zakona o obligacionim odnosima, ali postupak organa kojim je šteta izazvana treba da ima karakter delikta, osim ako je u pitanju korišćenje opasnih stvari ili obavljanje opasnih delatnosti, s tim što i u slučaju odgovornosti pravnog lica treba da postoji adekvatna uzročna veza između radnji organa pravnog lica i nastale štete.”

U ovoj presudi drugostepeni sud je ukazao na dve bitne okolnosti za odluku koju je doneo: prvo, da je u momentu kada je tužilac podneo zahtev za upis zabeležbe hipotekarne prodaje već postojala zabeležba hipotekarne prodaje u korist hipotekarnog poverioca prvog reda, te da tužilac nije dokazao tokom postupka da je, ukoliko se hipotekarni poverilac prvog reda namirio iz prodaje nepokretnosti, njena vrednost bila dovoljna i za namirenje tužiočevog potraživanja; i drugo: da tužilac nije dokazao da je bio sprečen u realizaciji prodaje nepokretnosti nakon što je upisana zabeležba hipotekarne prodaje.

Navedene okolnosti nesumnjivo jesu značajne za odluku o nepostojanju adekvatne uzročnosti između štetne radnje i štete. Međutim, uzročnost je, kako i sam sud konstatuje, praktično pitanje zbog čega i argumentacija za (ne)postojanje uzročnosti treba da smesti osnovne stavove teorije adekvatne uzročnosti, koje je sud pravilno izložio, u kontekst konkretnog slučaja. U ovom predmetu je to, po mišljenju autora ovog rada, izostalo. Činjenica da je u obrazloženju odluke sud detaljnije izneo činjenice slučaja nije dovoljna da taj nedostatak otkloni.

4. Zaključak

U predmetima naknade štete osnovni zahtev je ustanoviti da li je šteta posledica nesrećnog slučaja ili je reč o događaju koji oštećenom daje pravo na naknadu štete. Da bi se ta dilema rešila neophodno je ispitati da li između štetnog događaja i nastale štete postoji uzročno-posledična veza koja je pravno relevantna. U situaciji kada još uvek nema odgovarajuće definicije pojma pravne uzročnosti koja bi jasno ukazala na određeni uzrok ili određene uzroke štete u nizu potencijalnih događaja pravna nauka i sudovi su vremenom razradili pravila koja omogućavaju da se to pitanje u praksi reši na zadovoljavajući način. U engleskom pravu i većini prava koja ga slede se, pored faktičke (prirodne) uzročnosti traži i da je lice koje je preduzelo štetnu radnju moglo, prema standardima razumnog lica, predvideti takvu posledicu svog postupanja, dok se u kontinentalnim pravima ista svrha postiže primenom teorije adekvatne uzročnosti.

Teorija adekvatne uzročnosti je prihvaćena i u našem pravu. Domaći sudovi je uglavnom primenjuju na odgovarajući način, što je ilustrovano trima sudskim odlukama. Od suštinske je važnosti da kod ispitivanja postojanja uzročnosti sud uvaži specifične okolnosti konkretnog slučaja i da svoje pravno rezonovanje obrazloži u odluci povezivanjem tih okolnosti sa osnovnim stavovima teorije. To je najvažniji zahtev koji sud treba da ispuni prema društvu kao i prema strankama u postupku. Jasno je da strana koja je spor izgubila ne može biti zadovoljna donetom odlukom, ali će ona moći da je prihvati ako je uverena da je sud pažljivo razmotrio sve okolnosti slučaja, da je jednako tretirao obe strane u postupku i da je odluka kojom je sporno pitanje rešeno pravična.

* * *

CAUSATION AND COMPENSATION

Summary

The subject of this article is causality as a condition for damage compensation. At the beginning the causality as a factual and legal concept is discussed, while the central place of the article is dedicated to the theory of adequate causality, which is applied in most continental legal systems. This theory is analysed first as a theoretical concept that arose for clear reasons and has its own rules and than three examples that are well known in legal theory show how should examine the existence of adequate causality in practice. At the end several decisions of domestic courts illustrate the way in which they

resolve this issue. In the conclusion it is emphasized that the determination of (non) existence of adequate causality in a particular case is not only a theoretical but also a practical issue which can be properly resolved only when the rules of theory of adequate causality are placed in the context of specific circumstances of the particular case.

Key words: Damage; Compensation; Factual Causality; Legal Causality; Theory of Adequate Causality; Specific Circumstances of the Particular Case.